

GLOBALASHUV JARAYONLARIDA IQTISODIY VA MOLIVAVIY BARQARORLIKNI TA'MINLASH MUAMMOLARI

Ermatova Saxodaxon Ismoilovna

Qo'qon Universiteti Andijon filiali Iqtisodiyot va moliya kafedrasida katta o'qituvchisi

Qodirjonova Dilnozaxon Qosimjon qizi

Qo'qon Universiteti Andijon filiali Iqtisodiyot va pedagogika fakulteti

Iqtisodiyot yo'nalishi 24_02 guruh talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20395248>

Annotatsiya

Ushbu maqolada globallashuv sharoitida iqtisodiy va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashning nazariy va amaliy jihatlarini kompleks tarzda tahlil qilinadi. Xalqaro kapital oqimlari, moliyaviy inqirozlar, tashqi shoklar hamda raqamli iqtisodiyotning ta'siri tizimli yondashuv asosida o'rganilgan. Tadqiqot davomida iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiluvchi makroiqtisodiy siyosat instrumentlari va institutsional mexanizmlar asoslab berilgan.

Kalit so'zlar:

globallashuv, iqtisodiy barqarorlik, moliyaviy barqarorlik, tashqi shoklar, kapital oqimi, inflyatsiya, raqamli iqtisodiyot, makroiqtisodiy siyosat ruscha inglizcha ber

Аннотация

В статье проводится комплексный анализ теоретических и практических аспектов обеспечения экономической и финансовой стабильности в условиях глобализации. Рассматриваются международные потоки капитала, финансовые кризисы, внешние шоки и влияние цифровой экономики. Обоснованы ключевые макроэкономические инструменты и институциональные механизмы обеспечения устойчивости.

Ключевые слова:

глобализация, экономическая стабильность, финансовая стабильность, внешние шоки, потоки капитала, инфляция, цифровая экономика, макроэкономическая политика

Abstract

This article examines the theoretical and practical aspects of ensuring economic and financial stability in the context of globalization. The study analyzes international capital flows, financial crises, external shocks, and the impact of the digital economy using a systematic approach. It also substantiates key macroeconomic policy tools and institutional mechanisms aimed at maintaining stability.

Keywords:

globalization, economic stability, financial stability, external shocks, capital flows, inflation, digital economy, macroeconomic policy

Kirish

Globallashuv zamonaviy jahon xo'jaligi rivojlanishining asosiy tendensiyalaridan biri bo'lib, milliy iqtisodiyotlarning o'zaro integratsiyasi va bog'liqligini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqdi. Ushbu jarayon xalqaro savdo va investitsiya oqimlarining kengayishi, kapital harakatining liberallashuvi hamda innovatsion texnologiyalarning tezkor tarqalishi orqali iqtisodiy o'sishning muhim omiliga aylanmoqda. Natijada, resurslardan samarali foydalanish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va global qiymat zanjirlarida ishtirok etish imkoniyatlari kengaymoqda.

Shu bilan birga, globallashuv jarayonining chuqurlashuvi iqtisodiy tizimlarning tashqi omillarga nisbatan sezuvchanligini keskin oshirib, makroiqtisodiy muvozanatni ta'minlashni murakkablashtirmoqda. Xususan, xalqaro kapital oqimlarining beqarorligi, moliyaviy bozorlar volatilligi, global inqirozlarning tez tarqalish xususiyati hamda tashqi talabdagi o'zgarishlar milliy iqtisodiyotlar barqarorligiga jiddiy tahdid soladi. Ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda tashqi qarz yukining ortishi, valyuta kurslarining keskin tebranishi va eksport tarkibining tor ixtisoslashuvi iqtisodiy xavfsizlikni zaiflashtiruvchi omillar sifatida namoyon bo'lmoqda.

Bundan tashqari, raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi va moliyaviy texnologiyalarning keng joriy etilishi iqtisodiy o'sishning yangi drayverlarini shakllantirayotgan bo'lsa-da, ular bilan bog'liq institutsional va regulyativ muammolar ham yuzaga kelmoqda. Xususan, kiberxavfsizlik, raqamli aktivlar aylanishi va moliyaviy nazorat mexanizmlarining yetarli darajada moslashmaganligi moliyaviy barqarorlikni ta'minlash jarayonini yanada murakkablashtiradi.

Yuqoridagi omillarni inobatga olgan holda, globallashuv sharoitida iqtisodiy va moliyaviy barqarorlikni ta'minlash masalasi kompleks yondashuvni talab etadi. Bu esa samarali makroiqtisodiy siyosat yuritish, institutsional islohotlarni chuqurlashtirish va global iqtisodiy jarayonlarga moslashuvchan strategiyalarni ishlab chiqishni taqozo etadi.

Globallashuvning iqtisodiy barqarorlikka ta'siri

Globallashuv iqtisodiy o'sishning muhim omillaridan biri sifatida namoyon bo'lib, milliy iqtisodiyotlarning jahon xo'jaligiga integratsiyalashuvini jadallashtiradi. Biroq uning ta'siri mamlakatlar kesimida bir xil emas va ko'p jihatdan institutsional rivojlanish darajasi, makroiqtisodiy siyosatning samaradorligi hamda bozor infratuzilmasining rivojlanganlik darajasi bilan belgilanadi (Stiglitz, 2002). Shu nuqtai nazardan, globallashuv jarayoni iqtisodiy imkoniyatlar bilan bir qatorda muayyan tizimli xatarlarni ham o'z ichiga oladi.

Globallashuvning ijobiy ta'siri, avvalo, xalqaro savdning kengayishi va eksport salohiyatining oshishida namoyon bo'ladi. Bu esa ishlab chiqarish hajmini ko'paytirish, yangi ish o'rinlarini yaratish va valyuta tushumlarini oshirishga xizmat qiladi. Bundan tashqari, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar oqimining ortishi kapital yetishmovchiligi muammosini yumshatadi, ilg'or texnologiyalar va boshqaruv tajribasining kirib kelishiga imkon yaratadi. Natijada, ishlab chiqarish samaradorligi va raqobatbardoshlik darajasi oshadi, innovatsion rivojlanish uchun zamin yaratiladi.

Shu bilan birga, globallashuvning salbiy jihatlari ham mavjud bo'lib, ular iqtisodiy barqarorlikka bevosita ta'sir ko'rsatadi. Xususan, iqtisodiy sikllarning global miqyosda sinxronlashuvi milliy iqtisodiyotlarni tashqi shoklarga nisbatan yanada sezuvchan qiladi. Jahon bozorlarida yuzaga keladigan inqirozlar qisqa vaqt ichida boshqa mamlakatlarga ham tarqalib, iqtisodiy pasayishlarni kuchaytirishi mumkin. Bundan tashqari, tashqi talabga yuqori darajada bog'liqlik eksportga yo'naltirilgan iqtisodiyotlarda ishlab chiqarish hajmining keskin o'zgarishiga olib keladi.

Rodrik (2011) tomonidan ilgari surilgan “globallashuv trilemmasi”ga ko'ra, chuqur iqtisodiy integratsiya sharoitida milliy suverenitet, demokratiya va iqtisodiy ochiqlik o'rtasida muvozanatni saqlash murakkablashadi. Ya'ni, iqtisodiy ochiqlik darajasining ortishi davlatning mustaqil makroiqtisodiy siyosat yuritish imkoniyatlarini cheklashi mumkin. Bu esa, ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash jarayonini murakkablashtiradi.

Shunday qilib, globallashuv iqtisodiy o'sish uchun keng imkoniyatlar yaratish bilan birga, iqtisodiy barqarorlikka tahdid soluvchi omillarni ham kuchaytiradi. Shu sababli, mazkur jarayonning ijobiy jihatlaridan maksimal darajada foydalanish va salbiy ta'sirlarini

minimallashtirish maqsadida muvozanatli va moslashuvchan iqtisodiy siyosatni amalga oshirish zarur.

Moliyaviy barqarorlik va global xatarlar

Moliyaviy barqarorlik moliya tizimining ichki va tashqi shoklarga bardosh berish, vositachilik funksiyalarini uzluksiz bajarish hamda real sektorni moliyalashtirish qobiliyati bilan tavsiflanadi. Globallashtirish sharoitida moliyaviy tizimlarning o‘zaro integratsiyasi chuqurlashib borayotganligi sababli, risklar ham tobora murakkablashib, transmilliy xususiyat kasb etmoqda.

Zamonaviy global moliya tizimida asosiy xatarlar, avvalo, qisqa muddatli kapital oqimlarining yuqori darajadagi o‘zgaruvchanligi bilan bog‘liq. “Issiq pullar” (hot money) deb ataluvchi ushbu oqimlar moliyaviy bozorlarda keskin likvidlik o‘zgarishlariga olib kelib, aktivlar narxining asossiz o‘shishi yoki pasayishini yuzaga keltiradi. Bu esa moliyaviy “pufaklar” (asset bubbles) shakllanishi va ularning yorilishi orqali tizimli inqirozlarga sabab bo‘lishi mumkin.

Bundan tashqari, valyuta kurslarining yuqori volatilligi tashqi savdo operatsiyalari va investitsion qarorlar barqarorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Ayniqsa, tashqi qarzlari xorijiy valyutada shakllangan mamlakatlarda milliy valyutaning qadrsizlanishi qarz yukining keskin oshishiga olib keladi. Natijada, fiskal va monetar siyosatga qo‘shimcha bosim yuzaga keladi.

Tashqi qarzning ortishi ham moliyaviy barqarorlik uchun jiddiy xavf omillaridan biridir. Qarzdorlikning yuqori darajasi davlatlarning moliyaviy mustaqilligini cheklab, ularni global moliya bozorlaridagi sharoitlarga yuqori darajada bog‘lab qo‘yadi. Bu esa foiz stavkalarining oshishi yoki kapital oqimlarining qisqarishi sharoitida qarz inqirozi xavfini kuchaytiradi.

Bank tizimida tizimli risklarning ortishi ham alohida e’tiborni talab etadi. Moliyaviy institutlar o‘rtasidagi yuqori darajadagi o‘zaro bog‘liqlik bir bank yoki moliyaviy institutdagi muammolarning butun tizimga tarqalishiga olib kelishi mumkin. Shu bois, makroprudensial nazorat mexanizmlarining rivojlanishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Reinhart va Rogoff (2009) tadqiqotlariga ko‘ra, moliyaviy liberallashtirish jarayonlari ko‘pincha bank inqirozlari ehtimolini oshiradi, chunki nazorat mexanizmlarining yetarli darajada rivojlanmaganligi risklarni kuchaytiradi. 2008-yilgi global moliyaviy inqiroz esa moliyaviy integratsiyaning yuqori darajasi sharoitida lokal muammolarning tezda global miqyosga tarqalishini yaqqol namoyon etdi (IMF, 2010).

Shunday qilib, globallashtirish sharoitida moliyaviy barqarorlikni ta’minlash nafaqat milliy darajadagi siyosat choralari, balki xalqaro moliyaviy hamkorlikni kuchaytirishni ham talab etadi. Bu esa risklarni erta aniqlash, ularni samarali boshqarish va moliyaviy tizimning barqarorligini ta’minlash uchun kompleks yondashuvni taqozo etadi.

Raqamli iqtisodiyot va moliyaviy tizim transformatsiyasi

Raqamli iqtisodiyot zamonaviy iqtisodiy rivojlanishning muhim drayveri sifatida moliyaviy tizimning tarkibi va funksional mexanizmlarini tubdan o‘zgartirmoqda. Raqamli texnologiyalarning joriy etilishi natijasida moliyaviy vositachilik jarayonlari optimallashtirilib, tranzaksiya xarajatlari kamaymoqda hamda moliyaviy xizmatlarning ommaviyligi va tezkorligi ortmoqda. Xususan, fintech, blokcheyn va sun’iy intellektga asoslangan yechimlar to‘lov tizimlari, kreditlash va risklarni baholash jarayonlarida yuqori samaradorlikni ta’minlamoqda (Brynjolfsson & McAfee, 2014).

Shu bilan birga, raqamli transformatsiya moliyaviy inkluziyani kengaytirish orqali iqtisodiy o‘shishga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Masofaviy bank xizmatlari, mobil to‘lov tizimlari va raqamli platformalar orqali aholining keng qatlamlari moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatiga

ega bo'lmog'da. Bu esa, o'z navbatida, moliyaviy resurslarning iqtisodiyot bo'ylab samarali taqsimlanishini ta'minlaydi.

Biroq, raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi bilan bog'liq qator tizimli xatarlar ham yuzaga kelmoqda. Avvalo, kriptovalyutalar va markazlashmagan moliyaviy instrumentlar (DeFi) ustidan nazoratning cheklanganligi pul-kredit siyosati samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bundan tashqari, kiberxavfsizlik tahdidlarining ortishi moliyaviy institutlar va mijozlar uchun katta xavf tug'diradi, chunki raqamli infratuzilmadagi zaifliklar keng ko'lamli moliyaviy yo'qotishlarga olib kelishi ehtimoli mavjud.

Yana bir muhim muammo – regulyatorlarning texnologik rivojlanish sur'atlaridan ortda qolishidir. Innovatsion moliyaviy mahsulotlarning tez paydo bo'lishi ularni tartibga solish va nazorat qilish mexanizmlarini ishlab chiqishni murakkablashtiradi. Natijada, mavjud huquqiy va institutsional baza yangi moliyaviy realiyalarga to'liq mos kelmasligi mumkin.

Shu bois, moliyaviy barqarorlikni ta'minlash maqsadida raqamli iqtisodiyot sharoitida moslashuvchan, riskga yo'naltirilgan va innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlovchi regulyatsiya tizimini shakllantirish zarur. Bunda makroprudensial nazorat choralarini kuchaytirish, kiberxavfsizlik infratuzilmasini rivojlantirish hamda xalqaro darajada tartibga solish mexanizmlarini muvofiqlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Barqarorlikni ta'minlashning strategik yo'nalishlari

Globalashuv sharoitida iqtisodiy va moliyaviy barqarorlikni ta'minlash murakkab va ko'p omilli jarayon bo'lib, u tizimli va kompleks yondashuvni talab etadi. Makroiqtisodiy beqarorlikning oldini olish hamda tashqi shoklarga nisbatan iqtisodiyotning chidamliligini oshirish uchun quyidagi strategik yo'nalishlar ustuvor ahamiyat kasb etadi.

Birinchidan, makroiqtisodiy siyosatning muvozanatli va prognozga asoslangan tarzda yuritilishi muhimdir. Fiskal va monetar siyosat o'rtasidagi muvofiqlik iqtisodiy tebranishlarni yumshatishga va iqtisodiy o'sishning barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Ikkinchidan, inflyatsion targetlash mexanizmlarini takomillashtirish orqali narxlar barqarorligini ta'minlash zarur. Bu esa aholi real daromadlarining himoyasini kuchaytiradi hamda investitsion muhitning barqarorligini oshiradi.

Uchinchidan, moliyaviy sektorni diversifikatsiya qilish muhim yo'nalishlardan biri bo'lib, bank tizimi bilan bir qatorda kapital bozorlari, sug'urta va fintech segmentlarini rivojlantirish moliyaviy tizimning barqarorligini oshiradi.

To'rtinchidan, real sektorni qo'llab-quvvatlash va import o'rnini bosuvchi ishlab chiqarishni rivojlantirish iqtisodiyotning tashqi omillarga bog'liqligini kamaytiradi hamda ichki barqarorlikni mustahkamlaydi.

Beshinchidan, tashqi qarz boshqaruvini optimallashtirish, ya'ni qarz portfelining tarkibi, muddatlari va valyuta tuzilmasini muvozanatlashtirish moliyaviy xavflarni kamaytirishga yordam beradi.

Oltinchidan, raqamli moliya ustidan samarali va moslashuvchan nazorat tizimini joriy etish zarur bo'lib, bu kiberxavfsizlik, kriptoaktivlar va fintech faoliyatini tartibga solishda muhim rol o'ynaydi.

Shuningdek, xalqaro moliyaviy institutlar (IMF, World Bank va boshqalar) bilan hamkorlikni kengaytirish va global moliyaviy arxitekturada faol ishtirok etish moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda muhim strategik ahamiyatga ega (World Bank, 2020).

Xulosa

Globalashuv jarayonlari jahon iqtisodiyotida integratsiyani chuqurlashtirish orqali iqtisodiy o'sish uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Shu bilan birga, u moliyaviy va iqtisodiy barqarorlikka ta'sir qiluvchi yangi va murakkab xatarlarni ham yuzaga keltirmoqda. Xususan, kapital oqimlarining beqarorligi, tashqi shoklarning tez tarqalishi hamda raqamli iqtisodiyot bilan bog'liq risklar iqtisodiy tizimlarning sezuvchanligini oshirmoqda.

Shu nuqtai nazardan, barqaror iqtisodiy rivojlanishga erishish uchun davlatlar moslashuvchan, ilmiy asoslangan va uzoq muddatli strategiyalarga tayangan iqtisodiy siyosatni amalga oshirishi lozim. Bunda milliy iqtisodiy manfaatlar va global integratsiya jarayonlari o'rtasida muvozanatni ta'minlash asosiy strategik vazifalardan biri hisoblanadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Stiglitz J. E. Globalization and Its Discontents. — New York: W. W. Norton & Company, 2002. — 288 p.
2. Rodrik D. The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy. — Oxford: Oxford University Press, 2011. — 368 p.
3. Reinhart C. M., Rogoff K. S. This Time Is Different: Eight Centuries of Financial Folly. — Princeton: Princeton University Press, 2009. — 512 p.
4. International Monetary Fund. Global Financial Stability Report. — Washington, D.C.: IMF, 2010.
5. World Bank. Global Economic Prospects. — Washington, D.C.: World Bank Group, 2020.
6. Brynjolfsson E., McAfee A. The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies. — New York: W. W. Norton & Company, 2014. — 306 p.
7. Mishkin F. S. The Economics of Money, Banking, and Financial Markets. — Boston: Pearson, 2016.
8. Krugman P. The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008. — New York: W. W. Norton & Company, 2009. — 224 p.